

Original article

İslami Finans Sistemi ve Katılım Bankacılığının Değerlendirilmesi

The Evaluation of Islamic Finance System and Participation Banking

Aslı Çetinkaya *

Department of Management and Organization, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye

Özet

İslami finans sistemi, dünyada 20. yüzyılın ortalarından itibaren araştırılmaya başlanmış ve geleneksel finans sistemine alternatif bir sistem olarak görülmüştür. Ülkelerin kalkınmasına ve reel ekonomiye kattığı değerler açısından, geleneksel finans sistemine nazaran daha gerçekçi ve belirgin yatırımları desteklemesinden dolayı son dönemde büyük önem arz etmiş ve gelişmiştir. İslami finans sistemi, faizsiz finans sistemi olarak da adlandırılırken, katılım bankaları da bu sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İslami bankacılık ve faizsiz bankacılık olarak da adlandırılan katılım bankacılığı, tüm faaliyetlerini ve işlemlerini İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirmekte, dini vecibelerle geleneksel bankalardan uzak duran yatırımcıların fonlarının atıl kalmasını engelleyerek söz konusu fonları ekonomiye kazandırmaktadır. Bu çalışmada İslami finans sisteminin dünyada ve ülkemizdeki gelişiminin, mevcut durumunun, geleceğinin değerlendirilmesi ve İslami finans sisteminin en büyük uygulama alanı olan katılım bankacılığının hem dünyadaki hem de ülkemizdeki durumunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hem İslami finans sistemine hem de katılım bankacılığına ilişkin alan yazın taranarak teorik bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Faizsiz Finans, Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık, Faizsiz Bankacılık.

Abstract

The Islamic financial system has started to be explored in the world since the middle of the 20th century and has been seen as an alternative system to the traditional finance system. In terms of the value, it adds to the development of countries and the real economy, it has been of great importance in the last period, as it supports more realistic and distinctive investments compared to the traditional financial system, and thus it has developed. While the Islamic finance system is also called the interest-free finance system, participation banks are an important part of this system. Participation banking, also called Islamic banking and interest-free banking, carries out all its activities and transactions within the framework of Islamic rules, preventing the funds of investors who stay away from traditional banks due to religious obligations from being idle, and bring the said funds to the economy. In this study, it is aimed to evaluate the development, current situation and future of the Islamic finance system in the world and in our country and to reveal the situation of participation banking -which is the largest application area of the Islamic finance system- both in the world and in our country. For this purpose, a theoretical study was carried out by scanning the literature on both the Islamic finance system and participation banking.

Keywords: Islamic Finance, Interest-free Finance, Participation Banking, Islamic Banking, Interest-free Banking.

Received: 05 September 2023 * **Accepted:** 25 September 2023 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2023.607.2>

* Corresponding author:

Çetinkaya, A. is a lecturer PhD. in the Department of Management and Organization at Çanakkale Onsekiz Mart University in Çanakkale, Turkey. Her research interests include the Finance. She has lived, worked, and studied in Çanakkale, Türkiye.
Email: aslicetinkaya@comu.edu.tr

GİRİŞ

İslami finans, İslam dininin kurallarına göre oluşturulan İslam ekonomisinin bir bölümüdür. Faizsiz finans diye de adlandırılan İslami finans, varlığa dayalı ve riskin dağıtıldığı yapısıyla finansal piyasa ile gerçek ekonomi arasında bir bağ oluşmasını sağlayan alternatif bir sistemdir. İslami finansla ilgili bilimsel araştırmalar 1950'li yıllara dayanmaktadır. İslami finans Müslüman ülkelerde ortaya çıkmasına rağmen, zamanla başta Avrupa ve Amerika olmak üzere dünyanın değişik ülkelerinde hızla yayılmış, alternatif finansman araçlarıyla küresel finans piyasasında yerini almıştır (Kervan, 2018: 1). İslami finans, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine bağlı kalarak, hukuk ve içtihat ilke ve kurallarına saygı gösteren her türlü finansal ve ticari faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu faaliyetler; usulsüz menfaatin yasaklanması (faiz), aşırı riskin yasaklanması (al-gharar), spekülasyonun yasaklanması, gerçek varlıklara dayalı olma, kar ve zarara katılma, sahibi olunmayan malın satış yasağı ve Şeriata göre yasadışı etkinliklerin yasaklanması gibi İslami ilkelere saygı gösteren "helal" ürünlere dayanmaktadır (Karroum, 2023: 11-12).

İslami finans sisteminin risk paylaşımına dayanan yapısı, sistemi güçlendirerek oluşabilecek finansal krizlere karşı direncini artırmaktadır. 2008 yılında yaşanan küresel finans krizi sonunda, İslami esaslara göre çalışan bankaların konvansiyonel bankalara göre, yaşanan olumsuz gelişmelerden çok daha az etkilendiği gözlemlenmiştir. Bu bakımdan, İslami finansın spekülasyonlara kapalı olması, finansmanın gerçek bir varlığa dayalı olarak gerçekleştirilmesi ve tamamen teminata bağlanması, sistemin direncini yükselten faktörler olarak göze çarpmaktadır. Son tahlilde, ülkelere göre gelişim seviyeleri farklı olsa da faizsiz finans sektörü genel anlamda gelişimini sağlıklı olarak devam ettirmektedir (TKBB, 2016: 35-36).

Finans piyasalarında toplanan fonların, fon talep edenlere hızlı ve kolay bir şekilde ulaştırılabilmesi için bu piyasalarda işlem gören finansal araçların çeşitli olması gerekir. Bu açıdan finansal piyasalarda işlem gören finansal araçların çeşitlilik ve sayı bakımından sınırlanmamış ve her türlü ihtiyacı karşılayacak yeterlikte olması o ülkenin finansal gelişmişliği açısından önemli kabul edilmektedir (Özsoy vd., 2013: 187-188). Katılım bankaları İslami finans sisteminin uygulama alanlarından biri olup finansal araç çeşitliliğine önemli ölçüde katkı sağlayan finansal kuruluşlardır.

Katılım bankalarının ekonomik sisteme değişik yönlerden katkıları mevcuttur. Katılım bankaları; finansal sistem dışında kalan fonları sisteme çekerek tasarruf sahiplerine kazanç sağlayarak, gelir dağılımını düzenleyici etki yaratarak ve reel sektöre kaynak aktararak ekonominin büyümesine katkı sağlamaktadır. Bunlara ek olarak ekonomide kayıt dışılığın önlenmesi, çeşitli vergi ödemeleri ile kamu maliyesine katkıları, reel sektöre sağladığı doğrudan fonlarla istihdam artışına ve sürekliliğine katkıları da sayılabilir (Ece, 2011: 4).

Bu çalışmada İslami finans sisteminin dünyada ve ülkemizdeki gelişiminin, mevcut durumunun, geleceğinin değerlendirilmesi ve İslami finans sisteminin en büyük uygulama alanı olan katılım bankacılığının hem dünyadaki hem de ülkemizdeki durumunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hem İslami finans sistemine hem de katılım bankacılığına ilişkin alan yazın taranarak teorik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. İlerleyen bölümlerde İslami finans kavramına, İslami finansın dünyada ve Türkiye’de gelişimine, İslami finansın mevcut durumuna ve gelişimine, katılım bankacılığının dünyada ve Türkiye’deki durumuna teorik olarak yer verilmiştir.

İSLAMİ FİNANS KAVRAMI

Finans; ihtiyaç duyulan fonların optimum şekilde sağlanması ve etkin bir şekilde kullanılması ile ilgili para ve sermaye piyasası faaliyetlerini kapsayan geniş bir kavramdır. İslami finans ise bu faaliyetlerin İslami kurallara göre yürütülmesi anlamına gelmektedir. İslami finans sisteminde İslam dininin ekonomik yaşamla ilgili ortaya koyduğu kurallar uygulanmaktadır (Dilber, 2022: 7).

İslami finans kavramının ortaya çıkışının, dini faktörlere ek olarak sosyalist ve kapitalist sisteme dayandığı ifade edilmektedir. Sosyalist sistemin kar ve faiz uygulamalarının ekonomik faaliyetleri negatif etkilediği iddiasına karşın, kapitalist sistem kar ve faizi ekonominin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Kapitalist sistemin bu anlayışı sonucunda toplumda zengin ve fakir ayrımı artarak gelir dağılımının giderek bozulduğu görülmektedir. İki zıt kutup olan kapitalist ve sosyalist sistemi tarih boyunca reddeden ve kabul eden pek çok görüşler bulunmaktadır. Faizi ve haksız kazançları reddeden İslami finans kavramı, bu iki sisteme karşı ortaya çıkmıştır (Bayram, 2020: 3).

İslami finans, kişi ve kurumlar için geleneksel finans sisteminin gerçekleştirdiği finansal işlevleri yerine getirirken, aynı zamanda bu işlevlerin İslami kurallara uygun olarak yapılmasını sağlayan bir sistemdir. İslami kurallara uygunluk ile katılım bankacılığı, İslami hisse senedi endeksleri, katılım sigortacılığı (tekâfül) gibi İslami finans ile ilgili yapılan finansal işlemler kastedilmektedir. Bu işlemler İslam hukukundaki istisna, mudarebe, selem, murabaha, müşareke, icare vb. ticari sözleşmelere dayandırılarak sağlanmaktadır. İslami finans kapsamında yapılan işlemler, ortaya çıkan sonuçlar bakımından geleneksel finans ile benzerlikler taşıyor izlenimi verse de İslami bir sözleşmeye dayandığı için temelinde önemli farklılıklar taşımaktadır (Güçlü ve Kılıç, 2020: 76).

İslami finans kavramı, helal ve haram dairesinde şekillenen; faizin, israfın ve haksız kazancın tamamen yasak, kar elde etmenin ise serbest olduğu, hem devlet ve hem de özel olarak kurulabilen mülkiyet yapısının kabul edildiği bir finans sistemi olarak ifade edilmektedir (Dinçer ve Yüksel, 2018: 560). İslami finans sistemi, kapitalist sistemin işleyiş ilkelerinin aksine kazanmayı bir hırs olarak görmemektedir. Bu sistem ile hümanist bir dünya görüşü ve iş ahlakı doğrultusunda helal yollarla başkalarının kazancına el uzatmadan kazanç sağlanmaktadır. İslami finansın temel ilkeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Nakiboğlu ve Levent, 2018: 178-179):

- Başkalarının malının haksız şekilde alınmaması,
- Ticaretin helal olması,
- Kumar ve tefeciliğin yasak olması,
- Aldatmanın yasak olması,
- İsrafın yasak olması,
- Belirsizliğin yasak olması,
- Piyasaya müdahale edilmemesi,
- Helal yoldan zenginliğin meşru olması,
- Cimriliğin yasak olması ve servetin stoklanmaması,
- Yasaklanmamış her şeyin serbest, kolaylaştırmanın esas olması,
- Yasakların, zaruret ve ihtiyaç durumlarında kısmen düşmesi.

İSLAMİ FİNANSIN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

İslami finans anlayışı, İslam'ın doğduğu ve geliştiği 7. yüzyıla kadar dayanmakla birlikte; bugün kullanılan modern İslami Finans kavramı 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. İslami finansın dünyada ve Türkiye'de gelişimi farklı zaman ve şekillerde olmuştur. Bu bölümü izleyen alt başlıklarda bu gelişmelere yer verilmiştir.

İslami Finansın Dünyada Gelişimi

İslam dininin yayılması ve ticaretin gelişmesi sonucunda İslam dinine uygun bir finansal sistemin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak uzun süre bu alanda tüccarların kullandığı faizsiz krediler dışında önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

Dünyada İslami finans alanında ilk önemli gelişmeler 1960'lı yıllarda faizsiz finans uygulamaları ile olmuş ve modern anlamda İslami finans sistemi oluşmaya başlamıştır. Bu anlamdaki ilk önemli gelişme 1963 yılında Mısır'da kurulan Mit Gharm adlı bankadır. İlk İslami banka olarak kabul edilen bu bankanın özelliği kar paylaşımı esasına dayanmasıdır (Bayram, 2020: 7-8). Bu bankayı 1971 yılında yine Mısır'da kurulan Nasır Sosyal Bankası izlemiştir. Nasır Sosyal Bankası, o dönemin devlet destekli ilk faizsiz yatırım bankası olarak bilinmektedir. 1975 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nde kurulan Dubai İslam Bankası ise bu alanda kurulan ilk özel girişim bankası olarak bilinmektedir. Bu dönemde Ortadoğu'nun petrol zengini ülkelerinin petrol gelirlerinin hızlı bir şekilde artmış olması ve bu gelirleri İslam inancı çerçevesinde değerlendirmek isteyen Müslüman yatırımcıların ihtiyaçları doğrultusunda, İslam dinine uygun yatırım alternatiflerinin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar artmıştır. Bu ihtiyacın ortaya çıkardığı büyük potansiyeli fark eden, büyük bankaların da dahil olduğu birçok yerel ve uluslararası konvansiyonel bankanın bu alana girmelerini sağlamıştır (Güçlü ve Kılıç, 2020: 78).

Modern İslami finans sisteminin gelişim sürecinde çok önemli katkılar sunan İslam Kalkınma Bankası 1973 yılı sonunda İslam Konferansı Örgütü tarafından yapılan Finans Bakanları toplantısında

alınan karar gereği 1975 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde kurularak faaliyete geçmiştir. Bu banka ağırlıklı olarak kamusal proje finansmanı alanında faaliyet göstermesine rağmen, çoğu kaynakta İslami finans sisteminin gelişmesindeki en önemli faktörlerden biri olarak gösterilmektedir. İslam Kalkınma Bankası; İslam ülkeleri arasındaki ticaret hacmini geliştirmek, bu ülkelerdeki kamusal projelere mali katkılarda bulunmak, eğitim ve araştırma faaliyetlerine destek vermek ve gelişmekte olan İslam ülkelerinin karlı projelerine finansman desteği sağlamak gibi önemli görevler gerçekleştirmiştir (Türker, 2010: 11-12).

İslami finans sistemi zamanla gelişmiş ve bütün dünyada yaygın hale gelmiştir. İslami finans sisteminin gelişim aşamaları Tablo 1.'de yer almaktadır.

Tablo 1. İslami Finansın Dünyada Yıllara Göre Gelişimi

Yıl	Konu	Özellik
1970	Sami Homoud asimetrik risk problemlerini ele aldı.	İslami finans alanında murabaha yöntemi öne çıktı.
1980-1983	Malezya'da ilk İslami bankanın kurulmasıyla kısa vadeli fonların önemi arttı.	Devlete ait faizsiz menkul kıymet ihracı ilk defa gerçekleştirildi.
1990-1994	Geleneksel bankalar İslami bankaları benimsemeye başladı.	HSBC, Citibank gibi bankalar kurulmaya başlandı.
1994-2001	İlk defa İslami Piyasa Gösterge Oranı belirlendi.	Söz konusu gösterge sayesinde fon tedarik edenler, getirilerini belirledi.

Kaynak: Bayram, S. (2020). İslami Finans ve Türkiye'de Geleceği, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. ss. 9-10.

İslami bankalar, ilk gelişme döneminden sonra pazar paylarını ve müşteri sayılarını artırmak için hizmet yelpazelerini genişletme yoluna gitmişlerdir. İslami bankacılık alanındaki bireysel finansman hizmetleri 1980'lerden itibaren çeşitlendirilerek; konut ve taşıt finansmanı ile banka kartı hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. İslami finans hizmeti veren kurumların likidite yönetiminde zorlanmaları, ülkeleri İslami finans sistemi için tedbirler almak ve yeni ürünler geliştirmek zorunda bırakmıştır. İslami finans sektörü büyüdükçe İslami sermaye piyasası araçlarında da gelişmeler olmuştur (Türker, 2010: 13).

İslami finans sisteminin gün geçtikçe artan hacmi ve gerçekleşen büyüme oranları, 1990'lı yıllarda İslami finans alanında düzenlemeler yapılması ve standartların oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı karşılayabilmek için ise 1991 yılında İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI-Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) kurulmuştur. Yine aynı yıllarda ilk İslami hisse senedi endeksleri, dünya çapında önde geldiği kabul edilen hisse senedi endeks sağlayıcılarından Dow Jones (DJ) ve Financial Times tarafından oluşturulmuştur. Böylece para piyasalarında bankacılık alanıyla çıkış yapan İslami finans, finansal sistemin en önemli aktörlerinden olan sermaye piyasalarında da uygulama alanı bulmaya başlamıştır (Güçlü ve Kılıç, 2020: 78-79).

İslami finans piyasasının 1990'lı yıllardaki yükselişiyle birlikte İslami yatırım fonları ve yatırım bankaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilinen bir İslami bankanın hizmetleri bireysel ve tüketici odaklıyken, İslami yatırım bankaları daha büyük ölçekli yatırımlara yönelmiş ve özellikle altyapı projelerinin finansmanında başarı sağlamışlardır. 1990'lı yıllarda İslami kurallara uygun olarak yönetilen fonlar kurulmuştur. Bu fonlar genellikle hisse senedi, emtia, leasing ve ticaretle ilişkili fonlardır. Bunlardan hisse senedi fonları daha yüksek riskli iken hisse senedi fonları dışındakiler daha düşük risklidir. 1994-2001 döneminde 120 adet fon kurulduğu bilinmektedir. 1996 yılında Malezya'da İlk İslami endeks oluşturulmuştur (Türker, 2010: 14).

2000'li yıllarda sermaye piyasalarında tahvilin alternatifi olarak piyasaya sürülen İslami finans aracı sukûk, kısa sürede büyük işlem hacimlerine ulaşmıştır. İslami finans sektörü hızla gelişirken İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB-Islamic Financial Services Board), Uluslararası İslami Finans Piyasası Kurumu (IIFM-International Islamic Financial Market), Uluslararası İslami Derecelendirme Ajansı (IIRA-Islamic International Rating Agency), İslami Bankalar ve Finans Kurumları Genel Konseyi (CIBAFI-General Council for Islamic Banks and Financial Institutions) ve İslami Finans Kurumları Uzlaşma ve Arabuculuk Merkezi (ARCIFI-Arbitration and Reconciliation Centre for Islamic Financial Institutions) gibi düzenleyici kurumlar kurulmuştur (Güçlü ve Kılıç: 2020, 79). 2008 küresel ekonomik krizi ile uluslararası piyasalarda fon daralması yaşanmıştır. Bu durum faize dayalı geleneksel finansa göre daha esnek ve istikrarlı bir yapı sergileyen İslami finans için bir dönüm noktası olmuştur. Böylece İslami finans batılı ülkelerin dikkatini çekmiştir. İslami finans sektörünün 2008 krizinden sonra hızla büyüdüğü ve büyümesini sürdürmeye devam edeceği düşünülmektedir (Çetin, 2022: 324).

Pandeminin ilk şoklarının ardından ekonomilerde başlayan canlanmanın ve kendi güçlü temellerinin etkisiyle çift haneli büyüme başarısını ileri taşıyan İslami finans sistemi, REFINITIV - Islamic Finance Development Report 2022 verilerine göre %17 büyümeyle 4 trilyon ABD doları değerinde toplam varlığa ulaşmıştır (TKBB, 2021b). İslami finans hizmetlerinin coğrafi dağılımı incelendiğinde yoğunlaşmanın daha çok Ortadoğu ve Malezya'da olduğu görülmektedir. Batı'da ise İngiltere'nin payı dikkat çekmektedir. Asya ülkelerinden İran, konvansiyonel finans ve bankacılık hizmetlerine izin vermediği için İslami finans sektöründe lider durumdadır. Bunun yanında Bangladeş, Pakistan ve Endonezya İslami finans hizmetlerinin yoğun olduğu diğer Asya ülkeleridir. Kuzey Afrika ülkelerinde ise Mısır ve Sudan İslami finans açısından önemli ülkelerdendir (Türker, 2010: 16).

İslami Finansın Türkiye'de Gelişimi

İslami finans, çağdaş İslam iktisadı anlayışının gelişmesiyle ortaya çıkan siyasi ve ekonomik olayların bir sonucu olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamıştır (Turan, 2023: 17). Faizin İslam dininde yasak oluşu, İslam inancında olan bir kesimin geleneksel bankalardan ve faizden uzak durmalarına sebep olurken, geleneksel bankalara alternatif kuruluşların var olmaması, söz konusu kesimin tasarruflarının altın, gayrimenkul ve döviz gibi finansal araçlara kaymasına ve bu kesimin

üretim katkı sağlamayan alanlara yönelmesine sebep olmuştur (Ustaoglu, 2014: 24). Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında artan bankacılık ve finansal hizmetlere İslami çözümler üretilmeye çalışılmışsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla bu çabalar sonuçsuz kalmıştır (Turan, 2023: 17). 1980'li yıllar Türk finans sistemine derinlik kazandırma, finansal kurum ve araçlar açısından çeşitlenme ve zenginleşme çabalarının arttığı bir dönemdir. 1984 yılında Özel Finans Kurumu adında kurulan finans kurumları bu çabaların sonuçlarından biridir. Bugünkü adıyla katılım bankaları, diğer bankalarla birlikte aynı piyasa işlemlerini farklı yöntemlerle gerçekleştirmektedirler (Pehlivan, 2016: 304). Türk finans sisteminde önemli bir boşluğu doldurmak amacıyla oluşturulan katılım bankaları, faizsizlik esasını benimseyerek yatırımcılardan topladığı fonları, bireysel mal ve hizmet alımlarında, ticari faaliyetlerinde ihtiyaç duyanlara kullanılmaktadır. Katılım bankalarının İslami prensipler çerçevesinde faizsizlik esasını benimsemesi ve fon kullanırken mutlaka bir mal veya hizmetin alım satımını gerçekleştirmesi bu bankaları mevduat bankalarından ayıran temel özelliklerdir (Albaraka, 2015: 9).

Katılım bankaları ülkemizde özellikle 2001 yılından sonra ticari bankalar ile rekabet edebilir duruma gelmişlerdir. Katılım bankalarının rekabete dahil olmasında; Bankalar Kanunu'na tabi olarak banka statüsü almasının, aynı mevzuatta aynı haklara ve yükümlülüklerle tabi olmasının önemli katkısı bulunmaktadır. Bir ülkenin finansal sisteminin derinliği, etkinliği ve çeşitliliği; o ülke ekonomisinin büyümesi ve sağlamlığı için çok önemli bir etkidir. Katılım bankacılığı, ülkemiz finans sektörüne kattığı çeşitlilik ile çok önemli ekonomik ve sosyal fonksiyonları yerine getirmektedir (Kekeç, 2021).

İslami Finansın Mevcut Durumu ve Geleceği

İslami Finans son dönemde büyük gelişme göstermiştir. TKKB (2022: 49)'a göre İslami finans sektörü küresel bazda geleneksel finans sektöründen daha hızlı büyümektedir. İslami finans sadece İslam veya Müslüman çoğunluklu ülkelerde değil, küresel olarak on yıllardır tüm sektörleriyle sistemin gelişimine katkı sunan Birleşik Krallık gibi ülkelerde de giderek varlığını güçlendirmektedir. 2021 Mart ayında, Birleşik Krallık hükümetinin ikinci sukûk ihracını gerçekleştirmesi, Temmuz 2022'de Avustralya'nın ilk tam teşekküllü faizsiz bankasının faaliyet iznini alması, İslami finansın devam eden ve artan çekiciliğini gösteren gelişmelerden sadece bir kaçıdır.

2019 yılında küresel faizsiz bankacılık aktif büyüklüğü, sukûk, İslami fonlar ve tekafül değerlerinin toplamı; 2018 yılına göre %11,4 oranında artarak 2,44 trilyon Amerikan dolarına ulaşmıştır. İslami finans sektörü dünya genelinde incelendiğinde en büyük paya %45,4 ile Körfez ülkelerinin sahip olduğu görülmektedir. Körfez ülkelerini; %25,9 pay ile Ortadoğu & Güney Asya, %23,5'lik pay ile Güneydoğu Asya, %1,55 pay ile Afrika ve %3,65 pay ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu diğer ülkeler takip etmektedir. İslami fonların değeri 2018 yılında 67,1 milyar Amerikan doları iken 2019 yılında 102,3 milyar Amerikan dolarına ulaşmış; söz konusu fonların sayısı 2018 yılında 1.489 iken 2019 yılında 1.545'i bulmuştur (TKBB, 2021b: 13).

Pandeminin ilk şoklarının ardından ekonomilerde başlayan canlanmanın ve kendi güçlü temellerinin etkisiyle çift haneli büyüme başarısını ileri taşıyan İslami finans sistemi, REFINITIV Islamic Finance Development Report 2022 yılı verilerine göre %17 büyümeyle 4 trilyon ABD doları değerinde toplam varlığa ulaşmıştır. 2021 yılı toplam varlıklar verileri göz önünde bulundurulduğunda sırasıyla İran, Suudi Arabistan ve Malezya'nın İslami finans sisteminin en büyük pazarları olduğu görülmektedir. İran'ın toplam varlık büyüklüğü 1.235 milyar ABD doları, Suudi Arabistan'ın toplam varlık büyüklüğü 896 milyar ABD doları, Malezya'nın toplam varlık büyüklüğü ise 650 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı sonunda İslami finans sisteminde 1.679 adet İslami finans kuruluşunun faaliyet gösterdiği görülmektedir (TKBB, 2022: 48).

Finansal teknoloji şirketleri (FinTek), yatırım firmaları, finansman şirketleri, finansal kiralama ve mikrofinans firmaları ile broker ve borsa simsarlarının dahil olduğu banka dışı faizsiz finans kuruluşları, 2021 yılında %5 büyüyerek 169 milyar ABD doları değerinde varlığa ulaşmış, toplam varlıklardan aldığı %4 payı korumuştur. 2021'de küresel olarak banka dışı İslami finans kuruluşlarının toplam sayısı 793 olmuştur (teknoloji sağlayıcıları hariç, İslami kurumlar dahil) (TKBB, 2022, 53).

Ayrıca sınırlı sayıda İslami bankaya sahip olan ve 2023'ten itibaren bu alanda atılıma hazırlanan ülkeler dikkati çekmektedir. Filipinler'in Bangko Sentral ng Pilipinas (BSP)'in İslami bankacılık birimlerine (IBU'lar) izin vermeyi planladığı ve bu konuda düzenlemeler yaptığı bilinmektedir. Rusya Devlet Duması Finans Piyasası Komitesi'ne göre Orta Asya'da yaptırımlardan etkilenen Rusya, İslami bankaları dört eyaletinde yasallaştırmayı planlamaktadır. Kuzey Afrika'da, Cezayir'de konut finansmanı gibi İslami finans ürünlerine yönelik yüksek talep, Banque Extérieure d'Algérie, Banque National D'Algérie, ve Banque de Développement Local dahil olmak üzere birçok geleneksel bankayı faizsiz pencereler açmaya yöneltmiştir. Cezayir'deki İslami finans sektörünün, faizsiz bankacılık hizmetlerini tamamlamak üzere piyasaya sürülecek tekâfül ürünleriyle büyümesi beklenmektedir (TKBB, 2022: 51). IFDI - İslami Finans Kalkınma Raporu'nda, küresel İslami finans endüstrisinin varlıklarının 2026'ya kadar 5,9 trilyon ABD dolarına ulaşacağı öngörülmekte olup, bunun başlıca itici güçlerinin faizsiz bankalar ve sukûk olacağını belirtilmiştir (TKBB, 2022: 59).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin 2022 yılında yayınladığı Katılım Bankaları 2022 raporundan alınan bazı veriler, geleneksel finans endüstrisine alternatif olarak doğan İslami finans endüstrisinin kısa zamanda büyük gelişmeler gösterdiğini, İslami finansın sadece Müslüman ülkelerde değil Müslüman olmayan pek çok ülkede de hızla geliştiğini ve gelişimini önümüzdeki yıllarda da devam ettireceğini göstermektedir.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI UYGULAMALARI

Konvansiyonel bankacılık sektörü, faize dayalı olması nedeniyle 1950'li yıllardan itibaren Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde sorgulanmaya başlandı. 1970'li yıllarda İslami bankacılık

sistemi ile ilgili ilk adımların atılması ile İslami prensiplere göre faaliyet gösteren katılım bankaları finans sistemine dahil edilmiştir. Bunun sonucunda katılım bankaları, özellikle Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde diğer bankaların önemli bir alternatifi haline gelmeye başlamıştır (TKBB, 2021a: 22).

Faizsiz bankacılık, İslami bankacılık ve katılım bankacılığı aynı anlama gelmektedir. Katılım bankacılığı, dini olarak faizin haram sayılması sebebiyle geleneksel bankalara yatırılmayan fonların faiz olmadan toplanması ve bu fonların fon talep edenlere yine faiz olmadan kullanılması ile faizden sakınanların âtil duran fonlarını ekonomiye kazandırılmasıdır. Katılım bankacılığına ihtiyacın en çarpıcı ilk örneği 1970'li yıllarda OPEC ülkelerinin petrol gelirlerinin artması ile yaşanmıştır. Müslüman nüfus ağırlıklı bu ülkelerin gelir düzeyinin artması, gelirlerin nasıl değerlendirileceği sorunu gündeme getirmiştir (Özsoy vd., 2013: 188).

1990'lı yıllarda uluslararası bankaların ilgisini çekmeye başlayan katılım bankaları, Müslüman nüfus ağırlıklı ülkelerde İslami prensiplere uygun şekilde hizmet vermeye başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde katılım bankacılığına olan ilgi ve talep uluslararası alanda ivme kazanarak hızlanmıştır. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ile konvansiyonel bankalar karlılık problemi yaşarken; katılım bankaları, kriz reel sektörü de olumsuz etkilemeye başlayana kadar karlılıklarını ve büyümelerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum katılım bankalarının sisteminin reel ekonomi ile birlikte faaliyet göstermesi sebebiyle konvansiyonel bankalara göre daha dayanıklı olduğunu gözler önüne sermiştir (TKBB, 2021a: 22).

Geleneksel bankalar kar maksimizasyonunu ilke edinirken, katılım bankaları geleneksel bankalara yatırılmayan ve uluslararası piyasalardan elde ettikleri fonları, İslami finans ilkeleri dahilinde doğrudan reel ekonomiye kazandırmakta ve elde edilen kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşmaktadır. Dolayısıyla katılım bankaları yatırımı; üretimi, ihracatı ve istihdamı fonlayan kurumlar olarak da değerlendirilmektedir (Pehlivan: 2016, 297). Bu bölümü izleyen alt başlıklarda dünyada ve Türkiye'de katılım bankacılığı uygulamalarına yer verilmiştir.

Dünyada Katılım Bankacılığı Uygulamaları

İlk uygulamaları oldukça eski zamana dayanan katılım bankacılığının, bir sistem olarak ortaya çıkması 20. yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur. Faizsiz bankacılık fikrini ilk olarak Pakistanlı düşünürlerin dillendirdiği ve bu konuda ilk çalışmanın 1955 yılında iktisatçı Muhammed Uzair tarafından yapıldığı bilinmektedir (Şimşek, 2006: 11).

Katılım bankacılığı fikri ilk defa ortaya atıldığında, finans çevreleri tarafından gerçekleşmesi zor bir hayal olarak nitelendirilmiştir. Ancak katılım bankaları 1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye de dahil birçok ülkenin ekonomisindeki payını hızla artırmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Arap dünyası merkezli katılım bankalarının (Al Baraka ve Dar al-Mal al-İslami gibi) aktifleri yılda %18,8 oranında

büyümüş ve 22,9 milyar dolara ulaşmıştır. 1990'lı yıllarda ise katılım bankalarının büyüme hızında gerileme görülse de özellikle Mısır ve Kuveyt gibi ülkelerde geleneksel bankalarla rekabet etmişler ve toplam banka mevduatının %20'sini İslami finansa çekmeyi başarmışlardır (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 399). İlk katılım bankasının Mısır'da 1963 yılında kurulan Mit Ghamr Bankası olduğu kabul edilmektedir. Mit Ghamr Bankası hizmet vermeye başladığı ilk yıllarda sıkıntılar yaşamış ancak zamanla hızla büyüyen ve gelişen bir yapıya kavuşmuştur. Ardından 1971 yılında yine Mısır'da ve devlet desteğiyle Nasr Sosyal Bankası kurulmuştur. 1975 yılında Cidde'de İslami Kalkınma Bankası'nın kurulması ile katılım bankalarının sayısı tüm dünyada giderek artmaya başlamıştır (Pehlivan, 2016: 303).

1970'li yıllarda katılım bankacılığı uluslararası alanda kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde İslam Konferansı Teşkilatı üyeleri arasında katılım bankacılığı üzerine iki tip akımın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki; İslami ekonomik sistem içerisinde hem mali sistemin hem de bankacılık sektörünün tekrar gözden geçirilerek İslam dininin prensipleri ile örtüşen toplum modeline göre organize edilmesinin sağlanmasıdır. Bu modeli uygulayan ülkeler olarak İran, Pakistan kısmen de Sudan sayılmaktadır. İkinci akımın ise, liberal ekonomi piyasasında İslami finansal kuruluşların da sisteme dahil edilerek diğer finansal kuruluşlara rakip olmalarının önünün açılması şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu akımı, ilk akımı uygulayan İran, Pakistan ve Sudan haricindeki diğer üye ülkeler uygulamışlardır (Çelik, 2015: 82).

1980'li yıllarda Malezya, Bangladeş ve Türkiye gibi ülkelerde açılan katılım bankalarının sayısı artmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda Bahreyn ile Malezya gibi ülkelerde katılım bankacılığı ile ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmaya başlanması ve artması ile birlikte katılım bankacılığında standardizasyonun sağlayabilmek için AAOIFI-Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions kurulmuştur. Yine bu dönemde ilk sukûk ihraç edilmiş ve Dow Jones İslam Endeksi (DJIM) sisteme dahil edilmiştir (TKBB, 2021b).

2000'li yıllara gelindiğinde ilk defa Dubai'de İslami prensipler doğrultusundaki işlemlerin yapılabileceği bir menkul kıymetler borsasının kurulması adına çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Konvansiyonel bankaların birçoğu katılım bankacılığı ürünlerini de portföyüne almaya başlamışlardır. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin reel ekonomiyi daha geç etkilemesiyle katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan daha iyi performans sergilediği görülmüştür. 2010'lu yılların ortalarına kadar katılım bankacılığı sektörü krizin etkilerinden sıyrılmaya başlamış ve sukûk ihracı kriz öncesi döneme göre artmıştır. 2015-2019 yılları arasında ise bu alanında coğrafi genişlemeler yaşanmış ve İslami Finansal Teknoloji (FinTek) alanında çalışmalar yoğunlaşmıştır (TKBB, 2021b).

2018 yılı 2. çeyreğinde 1,57 trilyon Amerikan doları olan katılım bankacılığı aktifler toplamı 2019 yılı 3. Çeyreğinde ise 1,77 trilyon Amerikan dolarına yükselmiştir. Bu dönemde söz konusu aktifler toplamının %28,6'sına sahip İran en yüksek paya ulaşmıştır. İran'ı; %24,9 pay ile Suudi Arabistan ve

%11,1'lik pay ile Malezya izlemektedir. Söz konusu dönemde Türkiye. %2,6'lık pay ile katılım bankacılığı sektöründe 7. sırada yer almıştır (TKBB, 2022).

2021 yılında katılım bankacılığı faaliyeti gösteren ülke sayısı 76'ya ulaşmıştır. Söz konusu yılda katılım bankacılığı aktifler toplamı İran'da 1.235 milyar ABD doları, Suudi Arabistan'da 896 milyar ABD doları ve Malezya'da 650 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Sektörün aktifler toplamında İran, Suudi Arabistan ve Malezya en büyük paya sahip ilk üç ülke olma özelliklerini korumuşlardır. Temmuz 2022'de Avustralya'nın ilk katılım bankası olan Islamic Bank Australia lisansını almıştır. Müşterilerine dijital ortamda hizmet sunmayı hedefleyen bu bankaya benzer kurumlar gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde de görülmektedir. Bu durum ana pazarlar haricindeki ülkelerin de katılım bankacılığına olan ilgilerinin gün geçtikçe arttığını göstermektedir (TKBB, 2022: 48-50).

Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulamaları

Türkiye'nin katılım bankacılığı modeliyle tanışması, ülkenin dışa açılarak serbest bir piyasa ekonomisi modelini tercih ettiği 1980'li yıllarda, uluslararası piyasalara uyum sağlama amacı doğrultusunda gerçekleşmiştir (Özcan ve Hazıroğlu, 2000: 9). Katılım bankacılığı ekonomik sistemimize 25.02.1984 tarih ve 18323 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ" ile girmiş ve ilk faizsiz banka "Özel Finans Kurumu" adıyla kurulmuştur (Resmi Gazete, 1984). 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı "Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" ile banka statüsü almıştır (TBMM, 2023). Daha sonra 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5411 sayılı "Bankacılık Kanunu" ile "Katılım Bankası" adını almış ve günümüze kadar bu şekilde gelişimini sürdürmüştür. (Resmi Gazete, 2005).

25.02.1984 tarihli kararname sonrasında Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. olmak üzere iki özel finans kurumu 1985 yılında kurularak faaliyetlerine başlamışlardır (Aras ve Öztürk, 2011: 170). 1989-1996 yılları arasında ise sırasıyla Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., Anadolu Finans Kurumu A.Ş., İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur (Pehlivan, 2016: 304; SERPAM, 2013: 7). 2001 yılında özel finans kurumlarının birliğini ve temsilini sağlamak amacıyla günümüzdeki adıyla TKBB - Türkiye Katılım Bankaları Birliği kurulmuştur. 01.11.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile isimleri "katılım bankası" olarak değiştirilen özel finans kurumları, ilgili tarih itibariyle Türk finans sisteminin bir tamamlayıcısı, geleneksel bankaların ise alternatifi olarak kabul edilmişlerdir.

Devlet teşvikleri ile birlikte 2008 yılından itibaren hızlı bir büyüme trendini yakalayan katılım bankacılığı sektörü, 2014-2018 döneminde durağan hale gelmiştir. 2018 yılından itibaren büyüme tekrar ivme kazanırken, 2019 yılında %6,3 olan sektör payı, 2020 Ekim ayı itibariyle %7,1'e ulaşmıştır

(TKBB, 2021b: 22-23). 2022 yılı sonu itibariyle Türk bankacılık sektöründe; 35'i mevduat, 16'sı kalkınma ve yatırım ve 6'sı katılım olmak üzere 57 adet banka mevcuttur. Bunlardan katılım bankacılığı alanında faaliyet gösterenler; Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım Türkiye bankalarıdır.

Ülkemizdeki katılım bankalarının 2022 yılı verileri incelendiğinde; toplam şube sayısının bir önceki yıla göre %5,2'lik artışla 1.379 şubeye yükseldiği görülmektedir. Toplam şube sayısı, bankacılık sektörü toplam şube sayısının %12,5'ini oluşturmaktadır. Toplam çalışan sayısı ise bir önceki yıla göre %4,2'lik artışla 17.868 kişiye ulaşmıştır. 6 katılım bankasının toplam aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %65,6 artışla 1.187,6 milyar TL'ye çıkmıştır. Net dönem karı ise bir önceki yıla göre %442,9'luk artışla 29,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Özkaynak toplamı ise bir önceki yıla göre %132,3'lük artışla 84,3 milyar TL'ye ulaşmıştır (TKBB, 2022: 64-66).

Günümüzde katılım bankası olarak faaliyet gösteren bankalar, Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) güvencesi altına alınmıştır. 2005 yılında Bankalar Kanunu'na girmesi ile de sektör hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ahlaki değerlere ve sosyal sorumluluk kavramına önem veren bir sektör olarak İslami finans, son yarım asırda bütün dünyada önemli bir gelişme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde çeşitli sebeplerle İslami finans ürünlerine her geçen gün yükselen bir talep olduğu görülmektedir. Dow Jones gibi dünya çapında önemli bir borsanın Dow Jones İslami Endeksi (DJIM) adı altında bir fon oluşturması da İslami finansın önemini ve gelişimini gözler önüne sermektedir.

İslami finans sistemi, İslam dinine uygun olarak adalet ve ahlaki değerleri dikkate alan bir ekonomik sistem oluşturmak istemektedir. Bu sistem aynı zamanda, tüm dünyada etkisini her geçen gün daha fazla gösteren gelir dağılımı adaletsizliğinin önlenmesi için reel ekonomiyi desteklemektedir. İslami finans sisteminin temel ilkeleri yüksek risk taşıyan spekülasyon ve faiz karşılığı borçlanmaya izin vermediğinden, İslami finansal araçlar kriz dönemlerinde geleneksel finansal araçlara göre daha iyi performans gösterebilmektedir. Bu başarı, İslami finansın kısa geçmişine rağmen son dönemde para ve sermaye piyasalarında göz alıcı bir biçimde büyümesini ve gelişmesini sağlamıştır.

Katılım bankaları, finans sektöründe İslami prensiplere göre çalışan ve bu prensipler dahilinde her türlü bankacılık faaliyetini yerine getiren kuruluşlardır. Yaklaşık olarak dünyada 60 Türkiye'de ise 35 yıllık bir geçmişe sahip olan katılım bankacılığı hızla gelişerek dünya bankacılık sektöründeki payını her geçen gün artırmaktadır. Başta yastık altı diye tabir edilen fonların finansal sisteme kazandırılması, ülkenin ekonomik büyümesine destek olması, yabancı sermaye sağlanması ve ödediği vergilerle hazineye katkı sunması işlevleri ile birçok açıdan ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Bu sebeple ülke

ekonomisinin büyümesi ve bunu destekleyecek sağlam bir finans sisteminin varlığı için katılım bankacılığının daha fazla desteklenmesi ve geliştirilmesi son derece önemlidir.

İslami finans sistemi ve katılım bankacılığı hem dünyada hem de Türkiye’de hızla gelişerek küresel finans sistemi içindeki payını artırmaktadır. Bu durum, İslami finans sisteminin dünya finans piyasasının büyük bölümüne hakim olan geleneksel finans sistemine bir alternatif olarak kabul edildiğini göstermektedir. İslami finans sisteminin son yıllarda dünyada yaşanan ekonomik krizlerde geleneksel finans sistemine göre başarısı da katılım bankacılığı ve İslami finans enstrümanlarının, geleneksel finansal araçlara alternatif olabileceğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Albaraka (2015). *Katılım Bankacılığı, Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*. Kurumsal Yayın.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 167-179.
- Bayram, S. (2020). *İslami Finans ve Türkiye’de Geleceği*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, İ. (2015). Din ve Kapitalizm Kısılacındaki Katılım Bankalarının Geleceği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 80-97.
- Çetin, D. T. (2022). İslami Finansın Gayrimüslim Ülkelerde Gelişimi, Karşılaşılan Zorluklar ve Öneriler. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 319-340.
- Dilber, C. (2022). *İslami Finans ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Diñçer, H. ve Yüksel S. (2018). *Finansal İktisat*. Orion Yayınevi, Ankara.
- Ece, N. (2011). Dünya’da ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-17.
- Güçlü, F. ve Kılıç, M. (2020). İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi ve İslami Finansa Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 75-91.
- Karroum, S. (2023). *Etik Finans Uygulaması Olarak İslami Finans ve İslami Endekslerin Performans Değerlendirmesi*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Kekeç, Z. A. (2021). Katılım Bankalarının Ülkemize Getirdiği Yenilikler. (Erişim Tarihi: 04.02.2023) <https://katilimfinans.com.tr/katilim-finans-sistemi/katilim-bankalarinin-ulkemize-getirdigi-yenilikler-h13546.html>
- Kervan, S. (2018). *İslami Finans ve Türkiye’de İslami Finans Araçlarının Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Nakiboğlu, A. ve Levent, M. (2018). İslami Finans ve Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünyadaki Uygulamaları. *Turkish Studies*, 13(7), 175-186.
- Özcan, M. E. ve Hazıroğlu, T. (2000). Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı. *Albaraka Türk Bereket*, 3(9). 8-10.
- Özsoy, İ.; Görmez, B. ve Mekik, S. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1), 187-206.
- Parlakkaya, R. ve Çürük, S. A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(3), 397-405.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 296-324.
- Resmi Gazete (1984). (Erişim Tarihi: 04.02.2023). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18323.pdf>
- Resmi Gazete (2005). (Erişim Tarihi: 04.02.2023).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>
- SERPAM (2013). SERPAM (2013), Araştırma Notları 1, İslami Finans. (Erişim Tarihi: 04.02.2023)
https://tkbb.org.tr/Documents/arastirma-ve-raporlar-102/Islami_Finans.pdf
- Şimşek, B. (2006). *Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Örnek Bir Uygulama*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Ankara.
- TBMM (2023). 4491 Sayılı Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. (Erişim Tarihi: 04.02.2023). <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4491.html>
- TKBB (2016). Katılım Bankaları 2015. (Erişim Tarihi: 05.02.2023)
www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2015_TR_final.pdf
- TKBB (2021a). Katılım Bankaları 2021. (Erişim Tarihi: 05.02.2023)
https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/EY_TKBB_Rapor_TR_v17_WEB.pdf
- TKBB (2021b). Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu, 2021-2025. (Erişim Tarihi: 05.02.2023)
https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/EY_TKBB_Rapor_TR_v17_WEB.pdf
- TKBB (2022). Katılım Bankaları 2022. (Erişim Tarihi: 05.02.2023)
https://tkbb.org.tr/uploads/pages/1690801919_c24d44111682226179eb.pdf
- Turan, M. (2023) *İslami Finansın Ekonomi-Politiği Bağlamında Finansal Teknolojiler: Merkeziyetsiz Finans Uygulamaları*. Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Türker, H. (2010). *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yeterlik Etüdü, Ankara.

Ustaoglu, D. (2014). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.